

УДК 025.2:004.775]:027.54(477-25)НБУВ

*Оксана Сандул,
молодий науковий співробітник
відділу наукового формування національних
реферативних ресурсів НБУВ*

Відображення розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів у РБД "Україніка наукова"

Проаналізовано публікації з питань розвитку сучасних бібліотечно-інформаційних ресурсів за період 2011—2017 рр., відображені в реферативній базі даних "Україніка наукова". Розглянуто можливості вдосконалення пошуку наукових джерел за темою дослідження в реферативних ресурсах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: *бібліотечно-інформаційні ресурси, електронні інформаційні ресурси, реферативна інформація, реферативна база даних "Україніка наукова".*

Актуальність дослідження. В Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека — XXI" зазначено, що одним із пріоритетів розвитку інформаційного суспільства в Україні є забезпечення вільного доступу до інформації. Важли-

вими соціальними інституціями, котрі відповідають за нагромадження, зберігання та доступ до інформації, є бібліотеки, архівні установи й музеї, що виконують також суспільно-комунікативну функцію як базові елементи культурної, наукової, освітньої та інформаційної інфраструктури [7].

Світова практика доводить, що пріоритетом бібліотечної роботи стає не акумуляція фондів, а отримання метайнформації, тобто інформації про інформацію в електронній формі [1]. Активне впровадження інформаційних технологій (ІТ) у роботу наукових бібліотек є безумовною вимогою часу. Науковець К. Лобузін зазначає, що бібліотека як соціальна інституція, інтегрована в глобальний інформаційний простір, вимушена пристосовуватися до мінливих умов і надавати послуги в тих формах, які від неї очікує суспільство. Бібліотеки, що є одними з організаційних структур соціального інформаційного середовища, еволюціонують разом із розвитком ІТ, сучасний етап якого характеризується потребою семантичного опрацювання та інтелектуального доступу до інформації, увагою до її змістового складника [8, с. 216]. Наявний досвід свідчить, що впровадження електронних інформаційних технологій у бібліотечну сферу стає переконливим аргументом на користь бібліотек у дискусії про їхнє значення для суспільства в умовах розвитку інформаційних інтернет-послуг [4, с. 5].

З'ясувати сучасний стан досліджень у галузі бібліотечно-інформаційних ресурсів дає змогу аналіз наукових джерел, відображених у реферативній базі даних (РБД) "Україніка наукова", представленої на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) у вільному доступі.

На основі інформаційного масиву РБД вітчизняні науковці, зокрема Н. Гриценко, О. Ключнікова, С. Добровська, І. Балагура, С. Кириленко, О. Сандул, здійснили низку бібліометричних досліджень, спрямованих на вивчення динаміки надходження, видового розподілу, тематичного наповнення документів, публікаційної активності окремих учених і наукових установ, визначення пріоритетних напрямів у різних галузях, зокрема енергетиці, видавничій діяльності, інформаційних технологіях, педагогіці, політиці, праві тощо [2; 6; 3; 10; 11].

Метою пропонованого дослідження є аналіз наукових джерел з питань розвитку сучасних бібліотечно-інформаційних ресурсів, відображених у РБД "Україніка наукова".

Вбачаємо доцільним застосування методів бібліометрії, оскільки вони спрямовані на виявлення довгострокових тенденцій, пов'язаних зі стратегічним моніторингом розвитку певної науки. Методи аналізу вторинних джерел інформації, засновані на класичних бібліометричних закономірностях, аналізі видової структури й кількісних характеристик документальних інформаційних потоків, надають можливість оперативно відстежувати і виявляти напрями, що розвиваються. Завдяки цій методиці формується інформаційна база для оперативного аналізу сучасного стану науки, підготовки науково обґрунтованих загальнодержавних і регіональних програм розвитку науки загалом, галузі або напряму, розроблення якісних прогнозів і планів дослідницької діяльності [9, с. 76].

Пошук у РБД "Україніка наукова" здійснюється через введення таких пошукових елементів, як прізвища авторів, редакторів та укладачів творів друку; назва публікації; ключові слова (пошук за будь-яким словом із бібліографічного опису або тексту рефе-

рату); галузь знання; назва періодичного видання; індекс Рубризатора НБУВ; рік видання; вид видання. Лінгвістичне забезпечення РБД базується на Рубризаторі НБУВ, який враховує структуру науки, її понятійний апарат та відображає всі галузі сучасного знання. Склад Рубризатора визначає тематичне наповнення системи, відповідно до нього здійснюється поділ усього довідково-інформаційного фонду на тематичні підмасиви. Використання Рубризатора НБУВ дає змогу реалізувати зручні пошукові функції РБД, особливо під час здійснення предметного пошуку. У процесі систематизації матеріалів (присвоєння індексів Рубризатора) для повнішого розкриття змісту документа іноді використовують 3—4 індекси. Це забезпечує повноту відображення публікацій із різних галузей знань (зокрема тих, що виникли на суміжжі наук), сприяє подоланню такого інформаційного бар'єра, як розсіяння публікацій [5].

На 04.01.2018 загальна кількість записів у РБД "Україніка наукова" становила 661 401. Об'єктом дослідження обрано масив наукових джерел за період 2011—2017 рр. із питань розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів.

На наш погляд, під час пошуку в РБД відповідних наукових документів оптимально формувати запит за такими пошуковими елементами, як Рубризатор НБУВ (а саме за тематичними розділами: Ч73 (Бібліотечна справа. Бібліотекознавство), Ч75 (Бібліографія. Бібліографознавство), Ч23 (Науково-інформаційна діяльність. Інформатика), 397 (Інформаційна та обчислювальна техніка)) та ключові слова.

За умови здійснення пошукового запиту джерел за індексом Ч73 за період 2011—2017 рр. користувач одержить реферативну інформацію про 985 публікацій, але не всі джерела відповідають темі пошуку. У разі комплексного пошуку за індексом Ч73 та ключовими словами *інформ.* + *технол.* відображається 173 джерела (переважна кількість яких релевантна темі пошуку), з яких 15 монографій, 16 авторефератів дисертацій, 127 статей із періодичних та продовжуваних видань. Серед них — дисертаційні дослідження К. Лобузінної "Знаннєві ресурси у бібліотечно-інформаційній діяльності: організація, управління, доступ", Т. Симоненко "Мережеве інформаційно-бібліотечне забезпечення наукових досліджень", О. Баркової "Технологічні засади формування інформаційних ресурсів універсальної електронної бібліотеки", Л. Литвинової "Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства в Україні (1994—2012)", а також монографічні дослідження, які виконали науковці НБУВ: "Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства", "Інноваційні бібліотечні технології інформаційного обслуговування", "Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій", "Книга і періодика в дисертаційних дослідженнях незалежної України: соціокомунікаційний аспект", "Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності". За результатами аналізу динаміки надходження

ззначених джерел до РБД, найвищу публікаційну активність зафіксовано 2013 р. (45 публікацій) та 2011 р. (40 публікацій).

У разі пошуку в РБД за індексом Ч75 (Бібліографія. Бібліографознавство) користувач одержує реферативну інформацію про 132 джерела (102 статті, 23 книги, 7 авторефератів дисертацій), опубліковані впродовж 2011—2017 рр. За умов комплексного пошуку за індексом Ч75 та ключовими словами *інформ.* + *технол.* відображається 12 джерел, але також не всі вони відповідають темі дослідження, тому для пошуку вичерпної кількості публікацій із теми слід переглянути всі 132 записи.

У контексті теми пропонованого дослідження варті уваги наукові праці К. Лобузної "Інформаційні технології створення національних бібліографічних ресурсів", О. Промської "Розвиток метабібліографії в Україні (кінець XIX — початок XXI ст.)", Т. Добко "Вплив Інтернету на довідково-бібліографічну діяльність: зарубіжний досвід і українська перспектива", В. Шкаріної "Електронні бібліографічні ресурси наукової бібліотеки".

За умов пошуку в РБД за індексом Ч23 (Науково-інформаційна діяльність. Інформатика) та ключовим словом *бібліот.* за вказаний період користувач одержує інформацію про 76 наукових джерел (51 статтю, 2 автореферати дисертацій та 13 книг, з яких 6 монографій). Зауважимо, що лише у 18 записах (24%) наведено другий індекс — Ч73, брак якого у решті (76% записів) може призвести до втрати інформації про ці джерела у разі пошуку за тематичною рубрикою "Бібліотечна справа. Бібліотекознавство" (Ч73). Наприклад, у реферативному записі про дисертаційне дослідження В. Попика "Ресурси біографічної та біобібліографічної інформації в системі національної спадщини: історія, методологія, розвиток" наведено індекси Т213 та Ч231.68, але індексу Ч73 немає, тобто для користувача, який здійснює пошук саме за темою "бібліотечна справа", інформація про це джерело може бути втраченою.

Зазначимо, що брак додаткового індексу в записях може призвести до розпорошення інформації про статті, надруковані в одному виданні та близькі за темою дослідження. Приміром, для статей А. Струнгара "Пертинентність і релевантність інформаційних ресурсів при пошуку інформації в електронних бібліотеках" та В. Касаткіна "Основні електронні інформаційні технології та їх вплив на розвиток сучасної бібліотечної діяльності", опублікованих в одному фаховому виданні, наведено різні індекси Рубрикатора — Ч23 та Ч73 відповідно, тобто за різних варіантів пошуку (за Ч23 або за Ч73) інформацію про одну з цих публікацій може бути втрачено. Вважаємо за потрібне акцентувати увагу фахівців НБУВ, що під час опрацювання джерел, які містять інформацію з питань розвитку бібліотечних інформаційних ресурсів, необхідно зазначати відповідний додатковий індекс.

У разі пошуку публікацій за період 2011—2017 рр. за індексом 397 (Інформаційна та обчислювальна техніка) відображається 4033 джерела, але більшість із них не відповідає темі дослідження. При уточненні пошукового припису за ключовим словом *бібліот.*

одержуємо інформацію про 40 публікацій, але релевантними запиту є лише 11, оскільки в знайдених записах слово "бібліотека" часто вжито як термін із галузі комп'ютерних технологій та програмування (наприклад: бібліотека мови програмування С). Серед джерел, які відповідають темі роботи, виокремимо публікації А. Клочка "Аналіз систем керування контентом та перспективи їх використання в бібліотечних технологіях" та Н. Автономової "Сучасні електронні технології як чинник еволюційних змін інформаційної функції бібліотек".

Отже, найбільшу кількість джерел за обраною темою знайдено в РБД "Україніка наукова" за умов пошуку за тематичним розділом Ч73 і уточнювальними ключовими словами. Проте наголосимо, що для забезпечення максимально повного відображення публікацій із певної теми важливо застосовувати кілька варіантів пошукових запитів.

За результатами тематичного аналізу обраного масиву документів констатуємо, що значну увагу фахівців приділено розробленню підходів до розвитку системи інформаційно-бібліотечного забезпечення наукових досліджень; обґрунтуванню теоретичних засад створення когнітивно орієнтованої системи інформаційно-бібліотечного забезпечення; визначенню концептуальних засад побудови корпоративної системи мережевого доступу до ресурсів зарубіжних наукових видавництва. Учені досліджували питання управління інформаційними ресурсами електронної бібліотеки наукової установи, проблеми автоматизованого формування баз даних довідково-бібліографічної інформації, аналізували перспективи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечних установах, розробляли методи оптимізації пошуку інформації в бібліотечних аналітичних підрозділах.

Моніторинг масиву наукових джерел з періодичних і продовжуваних видань свідчить, що більшість статей із проблем розвитку бібліотечних інформаційних ресурсів опубліковано в таких фахових виданнях: "Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського", "Бібліотечний вісник" та "Вісник Книжкової палати".

Висновки. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що в Україні впродовж 2011—2017 рр. проведено значну кількість досліджень, присвячених проблемам розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів, результати яких реферативно представлено в РБД "Україніка наукова". Проте пошук цих документів доволі складний і потребує значних витрат часу, що зумовлено таким чинником, як брак у реферативному записі відповідного індексу Рубрикатора НБУВ. Отже, важливою умовою забезпечення повноти відображення публікацій на сайті НБУВ є вдосконалення індексації джерел, які містять інформацію з питань розвитку бібліотечних інформаційних ресурсів, зокрема й електронних.

Вважаємо за доцільне продовжити докладний аналіз реферативних ресурсів НБУВ для виявлення джерел із проблем застосування сучасних інформаційних технологій у роботі бібліотек та сформувати на цій основі відповідну проблемно-орієнтовану базу даних, яка після певного редакційного опрацювання

може бути репрезентована на сайті НБУВ, а також здійснювати постійний моніторинг нових надходжень із зазначеної теми, що забезпечить наповнення цієї бази актуальною інформацією. У перспективі до роботи варто залучити інші наукові бібліотеки й установи системи НАН та МОН України, тобто створювати таку базу даних на корпоративних закладах, подібно до РБД "Україніка наукова".

Досвід повсякденної роботи переконливо свідчить, що такий інформаційний ресурс зацікавить бібліотечних фахівців, науковців, студентів, а також стане важливим інструментом для формування нових бібліотечно-інформаційних ресурсів і сприятиме вдосконаленню сучасних наукових комунікацій та розвитку вітчизняної науки.

Список використаної літератури

1. *Гарагуля С.* Моделі інтеграції електронних джерел наукової інформації у бібліотеках / С. Гарагуля // *Бібліотечний вісник*. — 2015. — № 6. — С. 16—21.
2. *Гриценко Н.* Освітнянський сегмент реферативної бази даних "Україніка наукова" як продукт кооперативної співпраці зі створення національних реферативних ресурсів / Н. Гриценко // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. — 2015. — Вип. 42. — С. 213—222.
3. *Добровська С.* "Інформаційні технології" у реферативній базі даних "Україніка наукова" / С. Добровська, С. Кириленко, І. Балагура // *Бібліотечний вісник*. — 2012. — № 4. — С. 12—17.
4. *Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства* : [колект. монографія] / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий, В. І. Попик, К. В. Лобузін та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2011. — 247 с.
5. *Зайченко Н.* Український реферативний журнал "Джерело": 20 років служіння науці / Н. Зайченко, Ю. Ейсмонт, О. Сандул // *Бібліотечний вісник*. — 2015. — № 5. — С. 34—38.
6. *Клюшнікова О.* Бібліометричний аналіз динаміки наукових публікацій з питань держави та права на основі УРЖ "Джерело" / О. Клюшнікова // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. — 2013. — Вип. 37. — С. 276—285.
7. *Концепція Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека — XXI"* / [схвалено розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23 груд. 2009 р. № 1579-р] // *Веб-сайт Верховної Ради України*. — 2009. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1579-2009-%F0>. — Назва з екрана.
8. *Лобузін К.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / К. Лобузін; відп. ред.: О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2012. — 252 с.
9. *Наукова періодика України та бібліометричні дослідження* : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, С. О. Копанєва, Т. В. Симоненко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2014. — 212 с.
10. *Сандул О.* Бібліометричний аналіз масиву наукових документів з актуальних проблем політики та політичних наук, відображених у загальнодержавній РБД "Україніка наукова" / О. Сандул // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. — 2015. — Вип. 41. — С. 361—370.
11. *Сандул О.* Бібліометричний аналіз наукових публікацій з актуальних проблем розвитку альтернативної енергетики в Україні за умов світової енергетичної кризи (на основі реферативних ресурсів НБУВ) / О. Сандул // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. — 2013. — Вип. 36. — С. 345—352.

Проанализированы публикации по вопросам развития современных библиотечно-информационных ресурсов за период 2011—2017 гг., отраженные в реферативной базе данных "Україніка наукова". Рассмотрены возможности усовершенствования поиска научных источников по теме исследования в реферативных ресурсах Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

The analysis has been made of the publications on library information resources development, represented in abstract database "Ukrayinica Naukova", taking the period from 2011 to 2017. The ways of improving technique for searching scientific resources on research topic in abstract resources of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine have been considered.

Надійшла до редакції 1 березня 2018 року